

تهران و اوستیای تاریخی آن

نشم
سوان کیم مجید کاتب

هنکام آبادی شهری تهران
یکی از دهکده‌های این شهر بشمار
میرفته است .

جغرافی نگاران عصر اسلامی
پیش از هجوم مغول که (در سال ۶۱۷
هجری اتفاق افتاده) بهری مسافرت
کرده‌اند ، از تهران بعنوان يك
دهکده نام برده‌اند .

کلمه تهران از دو بخش ته و ران
ساخته شده است که ته ، تب ، تاب ،
تاو ، تپ و تفت همگی بمعنی گرم
است . کلمات ران ، کان ، دان
کان ، لان و هان نیز همه پسوند
مکانی هستند و تهران هم که در
جلگه قرار گرفته و آب و هوای
آن نیز گرمتر از مناطق کوهستانی
است ، باین اسم نامیده شده و لغت
مخالف آن است و در دامنه جنوبی

سلسله جبال البرز قرار گرفته و کلمات شم، سم و چم که بمعنی سرد هستند باپسوندران ترکیب شده و بمعنی جای خنک و سرد آمده است.^۱

تهران در قرن هفتم دهی آباد و دارای باغات زیاد و آب فراوان بوده است. بنا به تعریف صاحب کتاب عجایب البلدان و قاضی عمادالدین ابویحیی ذکریای رازی که در سال ۶۸۲ وفات یافته است سکنه اولیه ابن ده در خانه های زیرزمینی و سرداب مانند زندگی میکردند تا از شدت گرمای امان باشند و هنگامیکه دشمن بایشان حمله ور می شد بنخانه های تحتانی پناه میبردند و هر قدر محاصره آنان بطول می انجامید بواسطه آذوقه فراوانی که از راه احتیاط در طول سال ذخیره میکردند بیرون آوردن آنان از آن اماکن زیرزمینی کار آسانی نبود و گاهی برای مهاجمین ممکن نمیشده است که آنان را از خانه های خود خارج سازند.

یاقوت حموی گوید: «تهران از دهکده های شهری است و میان این دهکده وری دو فرسخ فاصله است و خانه های آن زیرزمینی ساخته شده و هیچکس را راهی باین ده نیست مگر مردم دهکده خود بخواهند او را راه بدهند»^۲

حمدالله مستوفی جغرافی دان بزرگ ایرانی در نوشته های خود از تهران بعنوان يك قصبه خوش آب و هوا و معتدلی که رو با آبادانی گذاشته یاد میکنند.^۳

آب و هوای تهران بمناسبت نزدیکی بکوهستان خوبتر از آب و هوای ری میباشد و مردم پیشین آن بسبب فراوانی آب بکشاورزی و باغداری اشتغال داشته اند.

احمد رازی در کتاب هفت اقلیم که در سال ۱۲۰۰ هجری تألیف نموده است گوید: «تهران بواسطه آبهای فراوان و درختان بی شمار و باغات سبز و خرم نظیر بهشت است خاصه بلوک شمیران که در شمال این قریه واقع و بشمع ایران معروف است و از بهترین بیلاقات ایران بشمار می آید.»

۱ - رک به ص (۴) کتاب راهنمای شهرستانهای ایران

۲ - معجم البلدان رک به ص (۱۲۸)

۳ - نزهة القلوب رک به ج ۱ ص (۸۸)

پس از آنکه ری در سال ۶۱۷ هجری بدست قبایل مهاجم خراب و ویران و بیشتر مردم آن کشته شدند، بقیه بتهران و ورامین کوچ کردند.

کلاویخو^۱ که از سوی هانری سوم پادشاه کاستیل اسپانیا سفیر دربار تیمور بود در سال ۱۴۰۴ میلادی (۸۰۷ هجری) در سفر خود در باره تهران چنین میگوید که جای بسیار بزرگ و خرم و دلگشائی است و نیز گوید روز سه شنبه هشتم ژوئیه ۱۴۰۴ میلادی هنگام فرونشستن خورشید از تهران براه افتادم و پس از پیمودن دوفرسنگ از سوی راست خانه های بزرگ دیدم که همه تهی از مردم و ویران بوده اند ولی هنوز بسیاری از برج های شهر برپا بوده و همچنین مسجدهای فروریخته نمودار بود^۲.

آبادی تهران از زمان پادشاهی شاه طهماسب اول پادشاه صفوی آغاز گردیده است. چون شاه طهماسب بجای پدرش شاه اسمعیل سرسلسله دودمان صفوی پادشاهی رسید قزوین را پایتخت خود ساخت و بسبب نزدیکی تهران بهری که مدفن نیای بزرگ صفوی در جوار حضرت عبدالعظیم بود اغلب برای زیارت بهری مسافرت میکرد. در مسافرت های خود بتهران علاقمند شد و که گاه هنگام عبور در حوالی تهران بشکار میپرداخت از این رو کم کم با بادی این دهکده رغبت نمود و در شوال ۹۶۱ هجری فرمان داد تا باروی محکمی بسدور تهران بکشند و بعدد سوره های مبارک که قرآن ۱۱۴ برج و بارو بنا نهادند وزیر هر برج یک سوره از سوره های قرآن مجید دفن کردند. از این تاریخ تهران بصورت شهر درآمد و برای آن چهار دروازه ساختند. این دروازه ها عبارت بودند از دروازه ری، دروازه شمیرانات، دروازه قزوین و دروازه دولاب.

چون خاک خندق برای ساختن دوبارو و قلعه و برجها کافی نبود از دو چال خاک برداشتند که یکی به چال میدان و دیگری به چال حصار معروف شد که از همان زمان تا کنون باین اسم نامیده میشوند.

Clavigo - ۱

۲- آنامیتا ص (۲۲۳)

تهران از آن تاریخ بعد وسعت یافت و آباد گردید چنانکه پیترو دل‌واله^۱ که در سال ۱۰۲۸ هجری بایران سفر کرده و تهران را در حال عبور دیده است مینویسد: «تهران از کاشان بزرگتر است ولی تعداد نفوس آن کمتر از سکنه کاشان میباشد و یک سوم از زمینهای داخل حصار مسکونی و دوسوم دیگر آنرا باغات تشکیل داده‌اند».

شاه عباس صفوی در سال ۹۹۸ هجری که عازم خراسان بود هنگام عبور از این شهر مریض شد و چون بیماریش مدتی بطول انجامید بعلمت خاطر همدی که از تهران داشت از آن متنفر بود. قبل از هجوم افغانها شاه سلطان حسین مدتی در تهران توقف کرده است و همچنین در سال ۱۱۰۴ هجری نادر شاه افشار تهران را بیسر خود رضاقلی میرزا بقبول داده است.

در سال ۱۱۷۱ هجری محمد حسن خان قاجار پس از شکست خوردن از کریمخان زند بتهران آمد و کریمخان لشکری در پی او فرستاد و محمد حسن خان مغلوب و مقهور شد.

پس از این واقعه کریمخان زند در سال ۱۱۷۲ وارد تهران شد و در این شهر بتخت شاهی نشست و در تابستان سال ۱۱۷۳ کریمخان از شمیران دیدن کرد و چون تصمیم داشت بشیراز عزیمت کند بفرمودتا در غیاب او بناهای سلطنتی و دیوانخانه بزرگی بسازند و میخواست که پس از بازگشت از فارس تهران را پایتخت خود سازد لیکن در سال ۱۱۷۶ از تصمیم خود منصرف شد و شیراز را پایتخت خود قرار داد.

چون کریمخان در سال ۱۱۹۳ در شیراز درگذشت آغا محمدشان قاجار که در شیراز بود خود را باطراف تهران رسانید و در سال ۱۱۹۳ از مازندران بقصد تسخیر تهران حرکت کرد و با غفورخان حاکم تهران که از طرف کریمخان در زمان حیات وی بحکومت تهران منصوب شده بود جنگ کرد و موفق بتصرف تهران نشد تا اینکه در سال ۱۱۹۹ تهران توسط باباخان برادرزاده و ولیعهد آغا محمدخان گشوده شد. آغا محمدخان در روز یکشنبه جمادی الاول سال ۱۲۰۰ که مصادف با عید نوروز بود در تهران بتخت

پادشاهی نشست و از آن تاریخ تهران رسماً پایتخت شد و چون آغامحمدخان در مدت پادشاهی خود سرگرم جنگ و جدال بود کمتر بامور آبادانی توجه می کرد و از طرفی تهران را بواسطه مرکزیتی که دارا بود و از جهتی نیز بسبب نزدیکی باسترآباد (گرگان کنونی) که مرکز تجمع قبایل قاجار بود بیاینتختی انتخاب کرد تا در مواقع ضروری از یاری و پشتیبانی قبیله خود برخوردار شود.

پس از کشته شدن آغامحمدخان ولیعهدش بابا خان بنام فتحعلیشاه در سال ۱۲۱۱ پادشاهی رسید و تهران از زمان این پادشاه رو بآبادی گذارد و هر اندازه بیزرگی تهران افزوده میشد از مصالح ویرانه های ری میکاست، زیرا آثار باقیمانده ری که روزی بزرگترین شهر ایران زمین بود یکسره ویران شده بود و کسی در آن زیست نمی کرد. امید آن بود که ویرانه های ری پس از حملات مغول و تیمور همچنان برپای بمانند و نمودار روزگاران پیشین و گویای آنهمه سرگذشتها باشند اما گردش زمانه نتوانست آن آثار باستانی ارزنده که امروز مایه سرافرازی ما بوده و شکوه و جلال دوران پیشین را جلوه گر میسازد برای ما حفظ نماید.^۱

در آن زمان کسی از ارزش آن بناهای تاریخی آگاه نبود بهمین نسبت از کاروانهایی که مرتباً بین تهران و ری در حرکت بودند و بناهای باقیمانده شهر ری را ویران ساخته و آجرها و کاشی های آنرا بتهران حمل می کردند جلو گیری بعمل نمی آمد.

در زمان پادشاهی فتحعلیشاه جمعیت تهران به ۴۰ تا ۵۰ هزار تن افزایش یافت و بناهای زیادی ساخته شد و از جمله مسجد جامع تهران - مسجد شاه - مسجد سلطانی و بناهای چند بکاخ سلطنتی نیز افزوده شد. امور شهر در زمان پادشاهی فتحعلیشاه قاجار بایکلیبر بیگی بوده است.

بنا به نوشته موریه تهران در زمان سلطنت فتحعلیشاه شش دروازه داشته است که عبارت بودند از :

۱- آناهیتا س (۲۲۶)

مسجد شاه

۱- دروازه شمیران ۲- دروازه شمال ارك ۳- دروازه قزوین ۴- دروازه
 دولا ب ۵- دروازه محمدیه ۶- دروازه ری
 همچنین چندین بازار و میدان در مرکز شهر احداث گردیده بود که
 معروف‌ترین آنها عبارت بودند از:

میدان حصیر بافها، میدان اسب‌فروش‌ها در حوالی سیداسماعیل و سبز میدان
 محل دادوستد مردم بشمار می‌رفته است و محله‌های مهم تهران عبارت بودند از:
 محله ارك، چاله میدان، بازار، سنگلج و عودلاجان که پرجمعیت‌ترین محله
 بوده است و هر محل دارای چند چهارسوق و گذر بود که برگزاری نظم و امنیت
 آنها بکندخدایان و داروغه‌ها محول گردیده بود. شهرها کم‌کم از طرف شمال

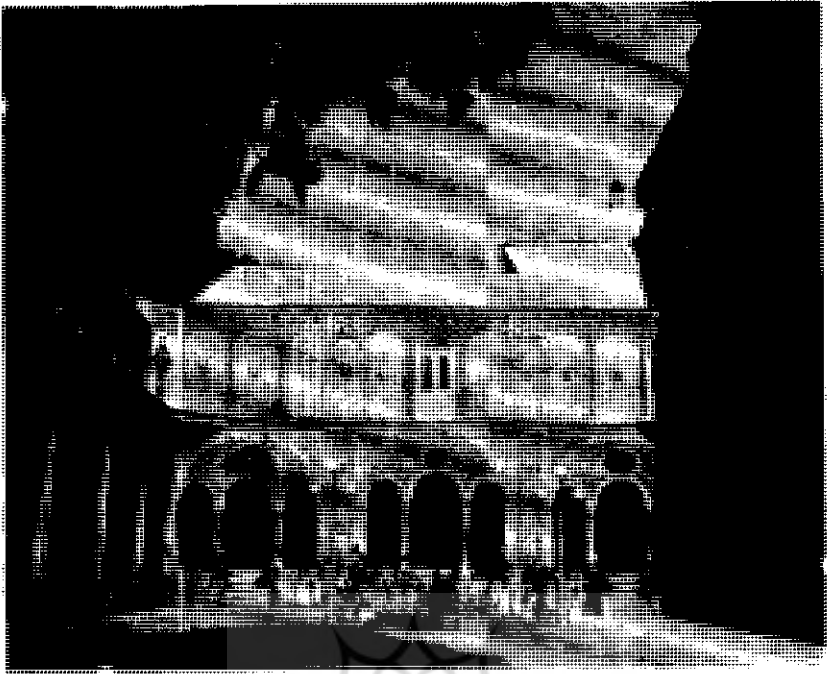
توسعه یافت و به چشمه‌های قنوات نزدیک شد و عمارات سلطنتی نگارستان را در این زمان در خارج شهرها بنا نموده بودند. اراك که دربار سلطنت و ادارات دولتی در آن قرار گرفته بود، دیوارهای بلند گلی داشت و دارای پنج دروازه بود و میدان توپخانه (سپه فعلی) در شمال آن و نیز شش دروازه در مدخل‌های خیابان‌های فعلی وجود داشت در زیر این میدان انبارهای بزرگی برای نگهداری توپ ساخته بودند به همین معنا. بت. بآن میدان توپخانه می‌گفتند.

پس از فتح‌علی‌شاه محمد شاه فرزند عباس میرزا و ولیعهدی سلطنت رسید و طی ۱۲ سال سلطنت چند عمارت در تهران و شمیران بنا گردید که مجلل‌تر از همه کاخ محمدیه بود که هنوز تالار آن در باغ فردوس شمیران باقی است و از معماری‌های اوایل دوره قاجار محسوب می‌گردد.

پس از محمد شاه در زمان ناصرالدین شاه تغییرات کلی در تهران بوجود آمد و شهر وسیع‌تر و پرجمعیت‌تر گردید و در عهد وی در دارالحکومه تهران اداره‌ای بنام امور احتسابیه برای اداره امور شهر تهران تأسیس گردید. وظایف اداره امور احتسابیه رسیدگی بامور نظافت و رفت و روب و اداره ارزاق عمومی و روشنایی شهر بود.

ناصرالدین شاه برای اینکه شهر از وضع نامناسب خود که مانند شهرهای قرون وسطائی بود خارج شود و وسعت یابد دستور داد برای شهر تهران با همکاری مهندسان خارجی نقشه‌ای تهیه کنند و براساس نقشه جدید میرزا عیسی وزیر مأمور شد که برج و باروهای دوران شاه طهماسب را در هم کوبیده و برای تهران خندق و دروازه جدید بسازد. میرزا عیسی وزیر در این امر موفق شد و تهران بجای چهار دروازه زمان شاه طهماسب دارای دوازده دروازه شد که عبارت بودند از:

- ۱- دروازه یوسف آباد در امتداد خیابان شاهپور- یوسف آباد در محل فعلی چهار راه کالج ۲- دروازه دولت ۳- دروازه شمیران ۴- دروازه دوشان تپه
- ۵- دروازه دولاب ۶- دروازه خراسان ۷- دروازه حضرت عبدالعظیم
- ۸- دروازه غار ۹- دروازه گمرک ۱۰- دروازه قزوین ۱۱- دروازه باغشاه

شمس العمارة

و تهران بشکل هشت گوشه در آمد و خندق در اطراف آن حفر نم-ودند و چند خیابان بطرز خیابان های اروپائی در تهران احداث گردید از جمله خیابان باب همایون - سردر الماسیه - خیابان ناصریه - خیابان لاله زار - خیابان امیریه - خیابان برق - خیابان علاء الدوله و خیابان بهارستان و برای تنظیف شهر تهران و تأمین نیاز مندیهای آن مدت ها اعتماد السلطنه و سپس نایب السلطنه و بعدها میرزا عیسی وزیر، امور احتسابیه را بر عهده داشتند و در این زمان برای روشنائی تهران نخست کارخانه گاز بتهران آورده شد ولی عملی نگردید و سپس کارخانه کوچکی در خیابان برق (خیابان امیر کبیر فعلی) بکار افتاد که تنها خیابان لاله زار و میدان توپخانه و باب همایون و ساختمان های سلطنتی را روشن میکرد.

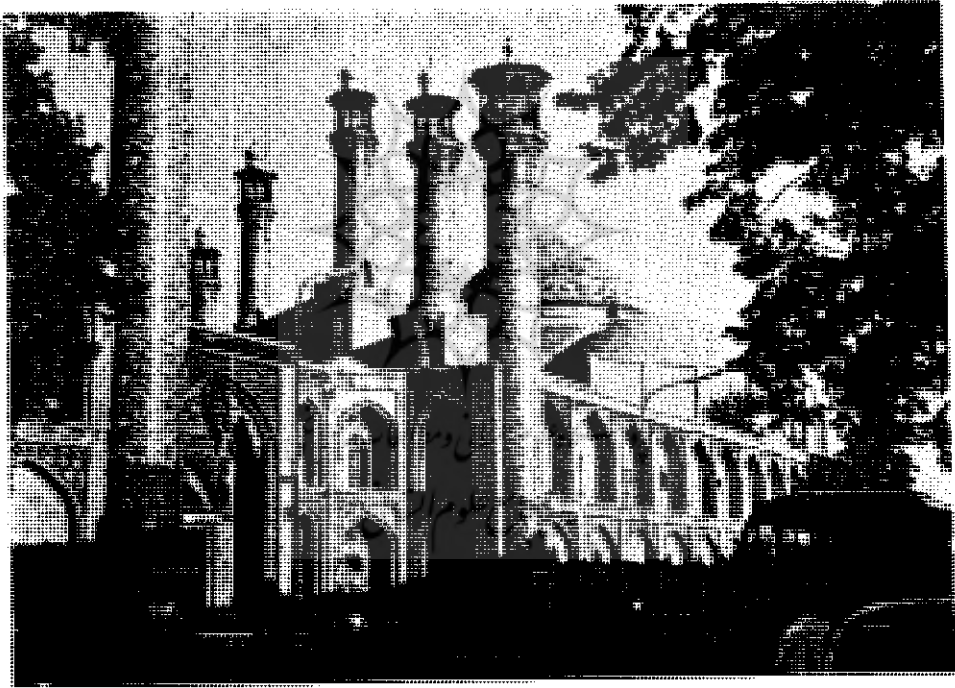
اداره احتسابیه در این زمان وظایف بسیار معدود و محدودی داشت زیرا امور ارزاق را کدخدایان اصناف در اختیار داشتند و رئیس احتسابیه مأمور ابلاغ نظرات دولت بآنها و ناظر اجرای اوامر صادره بود.

در زمان پادشاهی ناصرالدین شاه شهر تهران روبه آبادی رفت و عمارات و ابنیه بسیار در آن ساخته شد و بر عمارات سلطنتی افزوده گشت . ساختمان مسجد سپهسالار ، بهارستان ، کاخ گلستان ، شمس العماره در پنج طبقه و دارالفنون و ساختمانهای بسیار دیگری در شهر بهمت امیر کبیر صدر اعظم وقت ساخته شد و نیز کاخهای صاحبقرانیه ، قصر فیروزه در نیاوران و کلاه فرنگی عشرت آباد (که امروزه در داخل سر باز خانه واقع در خیابان شمیران قرار گرفته است) و باغشاه ، تکیه دولت ، تعدادی از بازارها و کاروانسراها و آب انبارها و سراهای تجارتهای زیاد کارهای زمان ناصرالدین شاه است که شرح بناهای تاریخی آن در همین مقاله از نظر خوانندگان گرامی خواهد گذشت .

از ابتدای سلطنت سلسله قاجاریه در داخل و خارج شهر مخصوصاً در بخش شمال ارك دولتی باغهای وسیع بوجود آمده بود که معروفترین آنها عبارت بودند از :

۱ - باغ نگارستان در چهارراه هدایت، این باغ در زمان فتحعلی‌شاه ایجاد گشت و بناهای متعدد و جالب در آن ساخته شد و در ضلع جنوبی این باغ که شمال میدان بهارستان کنونی باشد بالاخانه‌هایی بالای سردر باغ ساخته شده بود.

۲ - باغ لاله‌زار در تمام طول خیابان لاله‌زار قدیمی (کهنه) از چهار راه اکیباتان تا چهارراه مخبرالدوله واقع بوده است و بدربار سلطنتی تعلق داشته و بهترین گردشگاه ناصرالدین شاه بوده و شاه روز سیزده عید را در آنجا میگذرانید .

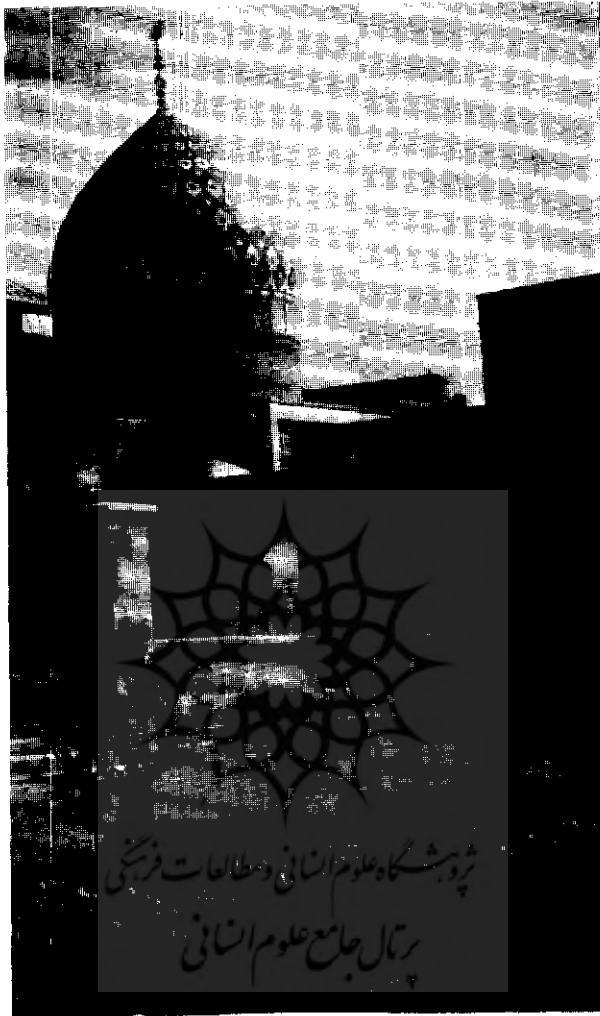
مسجد سپهسالار

۳ - باغ نظامیه در جنوب میدان بهارستان واقع بوده است که بناهای وزارت آموزش و پرورش و بناهای خیابان اکیباتان تا سرچشمه کنونی در آن واقع شده بوده‌اند .

- ۴ - پارك امين الدوله كه س‌راه امين حضور و خيابان سپهر در آن قرار گرفته‌اند .
- ۵ - پارك ظل السلطان بين خيابان هدايت و صفى‌عليشاه كه دروازه دولت و بناهاى هنرهاى زيبا و دانشكده ادبيات قديمى و كوچه‌ظهيرالاسلام تا خيابان هدايت در آن واقع شده‌اند .
- ۶ - باغ سپهدار شامل محله ولى آباد امروز .
- ۷ - باغ سپهسالار كه امروز خيابان معروف باغ سپهسالار از اين محل ميگذرد .

حضرت عبدالعظيم

امامزاده حمزه

- ۸ - باغ اتابك که محل سفارت شوروی امروز است .
- ۹ - باغ امیریه بین سپه و امیریه و منیریه .
- کرزن (ج ۱ ص ۳۰۶ - ۳۰۷) عقیده دارد که مسئله تغییر و تبدیل ساختمان شهر بسبک شهرهای اروپائی سبب دگرگونی وزیباتی مخصوص شرقی عملی نشده است و همین نویسنده (ج ۱ ص ۳۴۶) مینویسد قسمت اعظم بنا، حضرت (۱۲)

عبدالعظیم در این زمان ساخته شده است و عجالتاً راه آهن ایران مقبره حضرت عبدالعظیم را به تهران متصل میسازد^۱ پس از ناصرالدین شاه اقدامات اساسی برای امور شهر انجام نگرفت، تا اینکه رضاشاه کبیر مصمم شدند که شهر تهران را همپایه شهرهای تازه ساز و قشنگ قرن بیستم بسازند، برای تأمین این نظر لازم بود که شهرداری (بلدیه آنوقت) با قدرت و سرعت دست بکار تهیه نقشه‌ای برای ایجاد خیابانهای تازه بشود و با در هم کوبیدن محلات و کوچه‌پس‌کوچه‌های اوریب و تنگ و تاریک تهران را از نظر آمد و شد برای حرکت و سائط نقلیه موتوری آماده سازد. قبل از تشکیلات بلدیه رسمی (۱۳۰۰) شهر تهران جز چند خیابان معدود کالسکه‌رو که در میان این خیابانها هم خط واگن اسبی (متعلق به کمپانی بلژیکی) قرار داشت، بقیه محلات شهر بوسیله کوچه‌های باریکی که فقط عبور پیاده از آن ممکن بود یکدیگر متصل میشد.

اقدام دیگر برداشتن خندق بود که شهر را در میان گرفته و گسترش آن را بادشواری مواجه میکرد که تا سال ۱۳۰۹ بتدریج قسمتی از آن پرشد و کار بقیه هم تا سال ۱۳۱۸ پایان رسید مهمتر از همه تأمین آب مشروب برای تهران بود که از سالها قبل از آن این شهر دچار مضیقه آب مشروب بود و تا آب کافی برای شهر در نظر گرفته نمیشد وسعت شهر امکان نداشت.

بلدیه تهران بفرمان شاهنشاه رضاشاه کبیر در این امر مهم مشغول با اقدام شد و از نظر تاریخی بجاست عین شرحی که بلدیه تهران در سالنامه ۱۳۰۶ خود تحت عنوان «آب شهر در قرن اخیر - مجرای کرج» درج کرده است و از نکات تاریخی و تحقیقی خالی نیست برای مزید اطلاع از نظر خوانندگان گرامی بگذرد:

«قریب ۹۰ سال است که موضوع آب تهران نظر اولیاء امر را جلب و در هر تاریخی در صدد تهیه آن بوده‌اند. در اواسط سلطنت محمدشاه قاجار که تهران بیش از پنجاه هزار نفر جمعیت نداشت و از حیث وسعت هم لااقل سه ربع کوچکتر از امروز بود (۱۳۰۶ هجری قمری) حاجی میرزا آقاسی دو نهر بزرگ از رودخانه کرج مشتق و به تهران آورده است. یکی نهری است

که از همه جا از دامنه البرز عبور و از شمال قریه طرشت گذشته به عباس‌آباد منتهی میشد و هنوز آثار کورت و مرز آن باقی است. در این نهر بموجب مدارك صحیحه ۹ سهم رودخانه حقا به تهران از رودخانه کرج بوده است ولی پس از برچیده شدن بساط قدرت و فوت حاجی میرزا آقاسی يك چنین شریان حیاتی قطع و جریان آن به تهران موقوف گردید. آثار نهر مذکور هنوز کاملاً برجا و باز هم ممکن است قابل استفاده شود لیکن با مخارج هنگفت. دومی نهری است که همه جا از زیر جاده کنونی قزوین گذشته و بقریه یافت آباد که از ساخته‌های حاجی میرزا آقاسی است میرسد و به همین اسم موسوم و تا حال دائر است.

مدتی گذشت و تهران با چند رشته قنات و قفی و قنات‌شاه که آنهم وقف است در نهایت ذلت و سختی بسر برد تا آنکه مرحوم میرزا عیسی وزیر که شهر را به بزرگی امروز وسعت داد خطر تشنگی پایتخت را بخوبی احساس کرده و با وجود اینکه قدرت مالیش بواسطه حفر خندق تمام شده بود معذک بهر وسیله‌ای که بود قنات بسیاری حفر نموده که هم اکنون بعضی از آنها بحق و بعضی بناحق در تصرف اشخاص است و برای هر رشته قنات اسمی گذاشته‌اند.^۱

از اواخر دوره ناصرالدین شاه چند نفر خارجی موفق باخذ امتیاز حفر چاه‌های آرتزین گردیدند و در شمال شهر مشغول شدند لیکن مته‌چاه کنی شکست و بعلت نبودن راه شوسه و اشکالات فوق‌العاده که در حمل و نقل آلات و ابزار فراهم بود پس از تحمل خسارت از تعقیب مقصود مأیوس و منصرف شدند.

در دوره مظفرالدین شاه و سایر شاهان قاجار هم اقدامی برای آوردن آب بعمل نیامد. تا اینکه در زمان سلطنت رضاشاه کبیر بلدیة تهران بر مشکلات تهیه آب و روشنائی تهران فائق آمد.

۱- مدارك و اسناد شهرداری تهران

شهرسازی

مساحت تهران در سال ۱۲۳۷ شمسی بر طبق مدارك موجود در آرشیو و مجلات شهرداری تهران بشرح زیر درآمده بود:

مساحت شهر تهران در سال ۱۲۳۷ هـ . ق ۴/۰۶۰/۰۰۰ و در سال ۱۳۰۹ شمسی ۲۴/۴۵۸/۲۹۰ متر مربع و در سال ۱۳۱۸ ۴۶/۵۰۰/۰۰۰ بوده است .

ارقام فوق میتواند بخوبی روشنگر این واقعیات باشد که تهران در دوران سلطنت رضاشاه کبیر چگونه و با چه سرعتی رو بآبادی و عمران رفته تهران در این زمان (۱۳۱۰) هجری شمسی به ده ناحیه بشرح زیر تقسیم میشده است.

۱- ارك - ۲- دولت - ۳- حسن آباد - ۴- سنگلج - ۵- قنات آباد - ۶- محمدیه - ۷- شرق - ۸- بازار - ۹- عودلاجان - ۱۰- شهر نو .

تهران بر اساس اسناد و مداركی که در دست است در زمان سلطنت ناصرالدین شاه که مهمترین دوران حکومت قاجار بوده است دارای پنجاه و دوهزار نفر جمعیت بوده است و این جمعیت تا آغاز مشروطیت ترقی محسوسی نکرده است و از تاریخ پادشاهی رضاشاه کبیر بسبب شروع بناهای بزرگ و ازدیاد کارسیل مهاجرت به تهران آغاز گردید.

تهران در آغاز سال ۱۳۰۰ شمسی فاقد بیمارستان دولتی و سایر تأسیسات و بناهای تعاون عمومی بود. بلدیة تهران از آغاز سلطنت رضاشاه کبیر مأمور ایجاد واحداث این گونه مؤسسات گردید .

در سال ۱۳۰۷ بموجب قانون مصوب مجلس شورای ملی اراضی دائر و بائر داخل شهر و میدانها و حریمها و خندق که پر شده بود به شهرداری تعلق گرفت و بفرمان رضاشاه کبیر بلدیة مأمور ساختن میدانها و تفریحگاهها جهت مردم تهران گردید ، و تا با امروز که شهر تهران بصورت یکی از بزرگترین شهرهای زیبا و پر جمعیت خاورمیانه درآمده از حرکت بسوی آبادی و فراوانی و زیبایی باز نایستاده است .

لهجه اصلی تهرانی های سده های پیشین :

لهجه اصلی مردم تهران صورت تغییر یافته زبان رازی بندار^۱ (شاخه ای از زبان پهلوی) بوده که با آن سخن میگفتند و تهرانیها نیز تا پیش از دوره پایتختی و آمدن منشیان و نویسندگان فراهانی و تفرشی و آشتیانی و گرگانی مانند هنشینان کنونی شمیران و دهکده های اطراف آن مانند رودبار و قصران و لواسان صحبت میکردند. پس از اینکه تهران بی پایتختی انتخاب گردید فارسی دری کتابی یعنی همان لفظ میرزاها بتدریج جای زبان پیشین را گرفت و صاحب قلمان و نویسندگان و شاعران دوره قاجاریه مانند میرزا ابوالقاسم قائم مقام فراهانی و رضاقلی خان هدایت و محمد حسن خان صنیع الدوله و فتحعلی خان صبا و سید احمد هاتف اصفهانی و سروش اصفهانی و فروغی بسطامی و ده ها نویسنده و شاعر دیگر که خود از گویندگان و سرایندگان دوره بازگشت ادبی بودند و از شیوه نگارش سعدی پیروی میکردند، اندک اندک بساین سبک رسمیت و استواری بخشیدند و آثار قائم مقام که بهترین نمونه سبک سخن آن زمان است بهترین دلیل و شاهدی قوی برای اثبات این ادعا میباشد. از این رو میتوان گفت زبان امروز مردم تهران که شیرین تر و رساتر از دیگر شهرستانهای ایران است، با وجود نزدیکی تهران به ری شیوه سعدی بیشتر از زبان ولهجه ری باستان در زبان فارسی مردم تهران اثر بخشیده و کمتر تحت تأثیر لهجه مردم ری قرار گرفته است.^۲

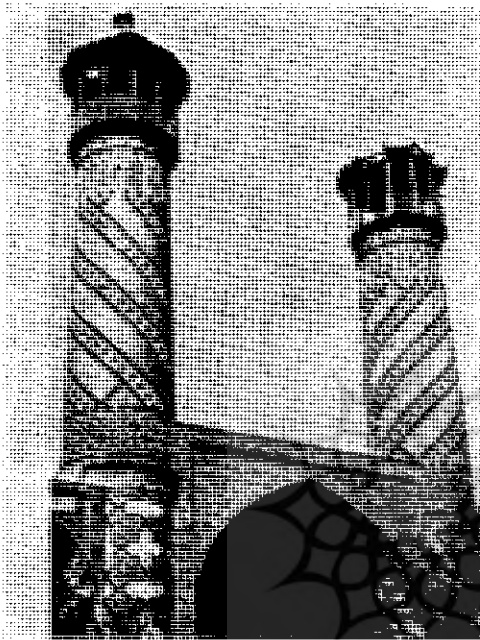
۱- مقبره امامزاده سید اسمعیل

مقبره امامزاده سید اسمعیل شامل صحن و ایوان و دو گلدسته بلند و رواق و ضریح میباشد و در داخل سردر بقعه و درون ایوان کتیبه ای بخط نستعلیق سفید رنگ بر زمینه کاشی خشتی لاجوردی نقش شده است. بنای

۱- ص ۶۱۱ ری باستان دکتر حسین کریمان

۲- ص ۶۱۳ ری باستان

این ساختمان در سال ۱۲۶۲ هجری بهمت عیسی خان بیگلربیگی صورت گرفته است. در این ایوان يك رشته مقرنس کاری کچ بری و دلوچه کاشی برجسته زیبا موجود است.

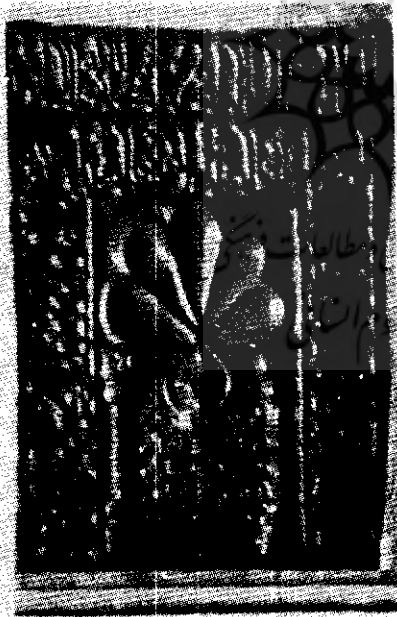
امامزاده
سید اسماعیل

رواق بقعه بادو گوشواره دوطبقه که مزین به مقرنس و کچ بری است مشاهده میشود و در حد فاصل مرقد و بقعه در چوبی ورودی قدیمی دارای نقش و نگار و کلمات برجسته و کتیبه‌های تاریخی که بر روی آن حک شده است وجود دارد و هنرنامه‌ای هنرمندان و سازندگان این بنا بخوبی معرفی قدیمی‌ترین سبک هنری در بناهای کنونی تهران میباشد و نیز در روی در عنقیه بقعه تاریخ ۸۸۶ هجری باذکر نام بانی و واقف و نجار سازنده آن ثبت شده است و کتیبه‌های دیگری حاکی از تعمیر بقعه در سال ۱۲۶۲ بر آن افزوده‌اند و از خطوط نوشته شده میتوان دریافت که قسمتی از بنا که مربوط به آرامگاه امامزاده سید اسماعیل است متعلق بقرن نهم بوده بقیه ساختمان در قرن سیزدهم هجری ساخته شده است.

۴ - امامزاده یحیی و امامزاده محمد

بقعه امامزاده یحیی و امامزاده محمد دارای صحن وسیع و مسجد و ایوان و رواق و ضریح و حرم آئینه کاری و سردر و گنبد کاشی مخروطی شکل و

بقعه
امامزاده یحیی

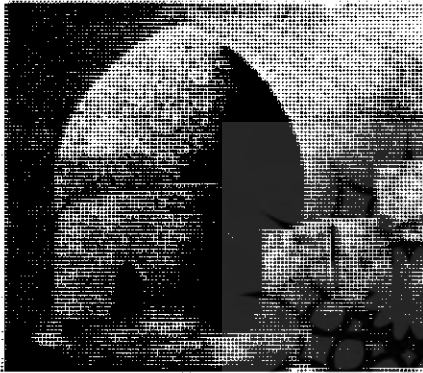
در ورودی
امامزاده یحیی

ساختمانهای دیگر میباشد. قدیمی‌ترین اثر این زیارتگاه که يك صندوق چوبی کنده کاری شده میباشد تاریخ ۸۹۵ هجری در آن ثبت شده است و نیز لوح

برنجی این مرقد در زمره اشیاء نفیس آن بشمار میرود و خطوط نوشته شده حاکی است که این حضرت از اولاد عبدالله باهر فرزند امام زین العابدین میباشد. بقعه امامزاده یحیی و امامزاده محمد از لحاظ کاشی کاری بی نهایت جالب و ارزنده است و اخیراً قسمتهائی از ساختمان آن تجدید بنا شده است.

۳- امامزاده زید

امامزاده زید در بازار تهران قرار گرفته و دارای صحن و ایوان و رواق آئینه کاری و گنبد کاشی کاری است و بسیاری دیگر از نقش و نگارهای سبک دوره

گنبد کاشیکاری معرق
امامزاده زید

نمای ایوان و گنبد
امامزاده زید

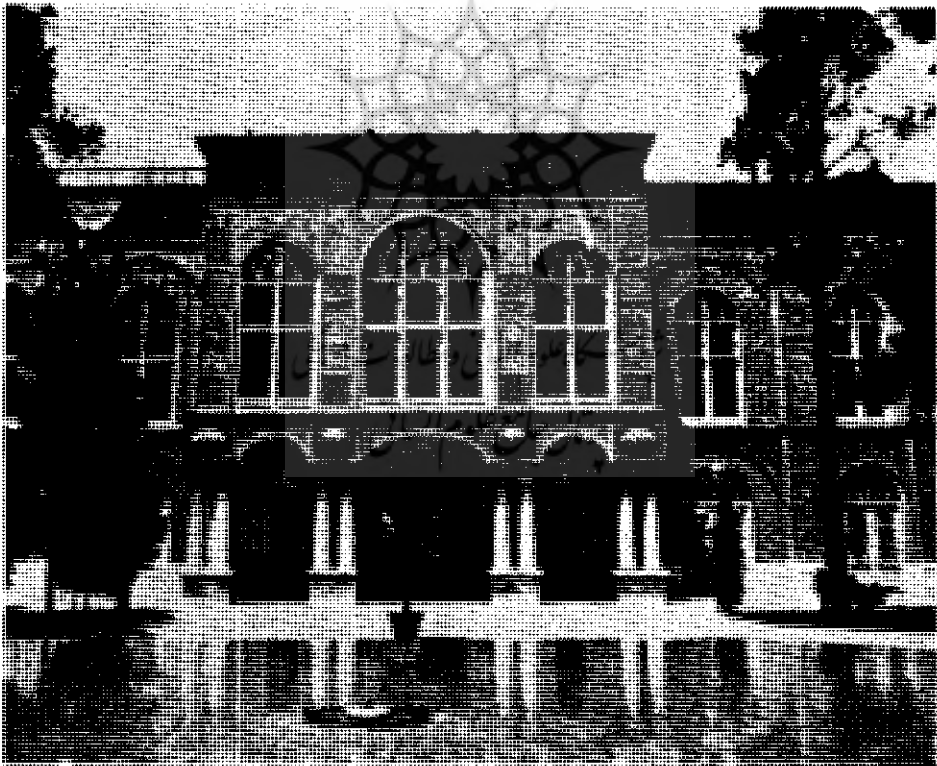

صفوی در آن چشم میخورد این آرامگاه مدفن زید بن زین العابدین بن حسین بن علی (ع) است و قدیمی ترین تاریخ آن رجب ۹۰۲ هجری و کتیبه دیگری بخط نسخ برجسته در بالای این مرقد باقیمانده است و نیز در حقیقت میتوان گفت

بنای اصلی این زیارتگاه متعلق بدوران صفویه است در روی در ورودی حرم دو تاریخ ۱۲۹۷ و ۱۰۳۶ هجری دیده میشود که احتمال میرود این بنا در این تاریخ مرمت شده است. در مجاورت آرامگاه اطاق آئینه کاری دیگری هست که مدفن عده ای از معاریف گذشته است سنگ قبر مرمری بنام لطفعلی خان زند (شاهزاده دلاورزند) در ایوان جنب بقعه بچشم میخورد. کاشی کاری گنبد و تجدید تعمیر ایوان و آئینه کاری رواق و حرم و مقبره جنب آن در سالهای ۱۳۱۵-۱۳۰۶ شمسی انجام یافته است.

۴ - کاخ گلستان

در زمان شاه طهماسب اول صفوی چهارباغ و عمارت دیوانی و چنارستانی در محل کنونی کاخ گلستان و اطراف آن احداث شده بود. کریمخان زند در

کاخ گلستان

سالهای ۱۱۶۳-۱۱۹۳ هجری در همین ناحیه اقدام بساختمان ارك و حصار و برج‌هایی نمود سپس در دوران قاجار ساختمانی چند در درون ارك بتدریج ساخته شده و در سال ۱۲۶۸ هجری ناصرالدین شاه قسمت شرقی باغ سلطنتی را وسعت داد و نیز کاخ‌های دیگری در اطراف کاخ مزبور که گلستان نامیده می‌شد بنیان نهاده شد. کاخ‌های طرف شمالی باغ گلستان شامل تالار موزه - سرسرای ورودی - تالار آئینه - تالار برلیان - تالار عاج - تالار بلور و تالار نارنجستان پیش از سایر بخش‌های کاخ ساخته شده است.

تاریخ ساختمان موزه بسال ۱۲۹۶ هجری ثبت است و در شاه‌نشین تالار سلام کاخ گلستان تخت زرین جواهر نشان بزرگی بنام تخت طاوس قرار دارد که همان تخت خورشیدی است.

وزارت فرهنگ و هنر اخیراً بعضی از قسمت‌های این بنای زیبارا که در شرف ریزش و خرابی بود با طرز بسیار جالبی کلاف‌بندی نموده و مانند سایر بناهای تاریخی در حفظ مجموعه کاخ گلستان و آثار تزئینی سبک پیشین آن بدون تغییر شیوه اصلی و تاریخی تعمیرات اساسی انجام داده است.

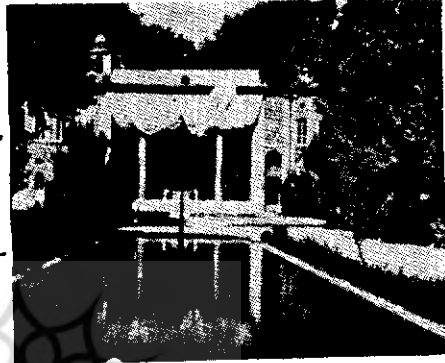
۵ - شمس‌العماره

کاخ پنج طبقه شمس‌العماره در سال ۱۲۸۴ هجری بهمت دوستعلی خان معیرالممالک در ضلع شرقی باغ گلستان با سردر و نقش شیر و خورشید بنا نهاده شده است و عمارت بادگیر و تالار الماس در سمت جنوب باغ واقع است. کاخ مشهور ابيض در ضلع غربی باغ زمان مظفرالدین شاه ساخته شده است.

۶ - بنای تخت مرمر

بنای تخت مرمر را که بدوران سلطنت کریمخان زند نسبت میدهند یکی از بناهای مهم و از آثار هنری شناخته شده است که در زمان پادشاهی آغامحمدخان بفرمان وی قسمتی از مصالح و تزئینات کاخ سلطنتی شیراز بتهران آورده شده و در این بنا کار گذاشته شده است و بعدها پادشاهان قاجار

هریک در تعمیر و اصلاح آن کوشیده‌اند و بنا بدستور فتحعلی شاه تخت مرمر بزرگی ساخته شد که اکنون در وسط ایوان اصلی کاخ قرار دارد. نام اصلی تخت مرمر تخت سلیمانی است و در اطراف این ایوان آثار نقاشی و تزئینات فراوانی از دوران پیشین بجای مانده است و در این اواخر وزارت فرهنگ و هنر بوسیله هنرمندان چیره‌دست و کارشناسان ماهر در حفظ مجموعه آن مانند

ایوان
تخت مرمر

کاخ گلستان و سایر آثار ساختمانی و تزئینی آن اقدامات مهمی انجام داده است که نمایشگر مکتب معماری و نقاشی و هنر نمایی ایرانیان باذوق میباشد و علاوه بر تخت یاد شده در فوق تخت زیبای مرصعی بنام تخت نادری در تالار کاخ قرار داده شده است.

۸ - کاخ سرخه حصار، دانشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

کاخ سرخه حصار که بنام کاخ یاقوت معروف است از ساختمانهای

کاخ
سرخه حصار

اوایل قرن چهاردهم هجری است (۱۳۰۷). این کاخ شامل دو ساختمان بنام کوشک بیرونی و حرم خانه بوده و در حدود ۲۰۰ اتاق داشته است و علاوه بر بناهای سلطنتی قلعه و ساختمانهای دیگری بنام کاروانسرا و سر بازخانه و گرمابه بوده است که امروزه اثری از آن هانیست.

۸ - مسجد شاه

مسجد شاه یا مسجد سلطانی از مساجد بزرگ و معروف تهران و در سال ۱۲۴۰ هجری قمری پایان یافته است. بنای این ساختمان ۳۱ سال طول کشیده است و در سال ۱۳۰۷ علاوه بر اینکه تغییراتی انجام گرفته است

مسجد شاه

دو مناره سر در مسجد هم ساخته شده است. این مسجد از لحاظ وسعت صحن و دارا بودن شبستانهای زیبا و گنبد عظیم کاشی کاری و طاق نما و غرفه ها و سر در باشکوه و جالب و نمونه های کاشی کاری بسیار شگرفی که در آن دیده میشود بسیار مشهور میباشد. طرح گنبد اصلی آن در نتیجه تعمیرات اخیر بصورت جناقی درآمده است. در دالان بزرگ کتیبه ای از کاشی بچشم میخورد و قصائدی چند در روی آن نوشته شده است که هر کدام مربوط بشمرای هم عصر آن زمان بوده که در وصف زیبایی و عظمت مسجد سروده اند.

۹ - مدرسه و مسجد سهسالار

مدرسه سهسالار از مدارس بزرگ و زیبای قرن سیزدهم هجری است و بنای این بنای عظیم و ساختمان مجلس شورای ملی شادروان حاجی میرزا

قسمتی از سردر
مدرسه عالی سپهسالار

حسن سپهسالار قزوینی و برادرش مشیرالدوله بوده‌اند. شروع ساختمان در سال ۱۲۹۶ هجری قمری می‌باشد. این بنای باشکوه شامل جلوخان و سردر و راهرو و ساختمان دو طبقه که دارای ۶۰ اطاق پی‌درپی هستند و چهار ایوان و کنبه بزرگ با ارتفاع ۳۷ متر و شبستان چهل ستون و هشت گلدسته و مناره کاشی کاری و نیز کتابخانه معتبری می‌باشد. در ورودی مدرسه در حاشیه خیابان بهارستان قرار دارد که سابقاً از آن بنام خیابان نظامیه یاد شده است. همچنین از طرف خاور نیز دری بطرف شرق مدرسه باز می‌شود. در این راهرو شاهکاری از معماری و کاشی کاری معروف بهفت کاسه (طاق معلق) بیاد کارمانده است. در بالای ایوان شمالی ساعت بزرگی نصب شده است. در این مدرسه و مسجد کتیبه‌های بیشماری در روی کاشی نوشته شده و نیز اشعاری از سنائی و شعرای دیگر برشته تحریر درآمده است. از امتیازات هنرهای تزئینی این بنا صرف نظر از طاق معلق کاشی‌های عکس‌دار و رنگارنگ که دارای مناظر بسیار زیبا و دور نماهای جالب می‌باشد و نیز از لحاظ حجاری (۲۴)

و سنك تراشی ستونهای يك پارچه سنگی بنا دارای اهمیت و کمال توجه است بطور کلی خود مدرسه سه سالار از آثار تاریخی درجه يك تهران بشمار میرود. طول آن ۶۲ و عرض ۶۱ متر میباشد.

۹۰- مسجد حاجی رجبعلی واقع در خیابان بوذرجمهری

این مسجد که از بناهای قدیمی تهران میباشد دارای صحن وسیع و شبستان تابستانی و زمستانی و ایوان و مدرسه زیبایی است. ایوان و مدرسه و شبستان قدیمی مسجد از لحاظ سبک ساختمانی و کاشی کاری و کتیبه بسیار جالب و ارزنده است. طاق نماهای طرفین ایوان و دو گوشواره فوقانی آن دارای طاق بندی و کاشی کاری ممتاز است و از خطوط و کتیبه های آن چنین بر می آید که این مسجد مرمت گردیده است. طاق نماهای صحن مسجد تماماً مزین به کاشی کاری گره خوش طرح و الوان میباشد و بسبب کاشی کاری دوران صفویه مانند مدرسه شاه سلطان حسین صفوی در اصفهان ساخته شده است شبستان این مسجد از نظر هنر معماری و کاشی کاری بی نهایت زیبا و از لحاظ نقوش بسیار جالب و رنگ آمیزی آن را بجزرات میتوان در شمار آثار ظریف و ممتاز قرار داد. تاریخ بنای مسجد (۱۲۶۲) هجری قمری است.

۹۱- پامنار

این مناره کاشی کاری شده بقرن سیزدهم هجری تعلق دارد و بطرز بسیار دلپذیری بسبب دوره های پیشین بدست هنرمندان خوش ذوق ایرانی ساخته و پرداخته شده است.

۹۲- بازار مروی

مدرسه خان مروی که از مدارس قدیمی تهران بشمار میرود، یکی دیگر از بناهای تاریخی تهران و شامل جلوخان و سردر و راهرو و صحن وسیع و اطاق های مخصوص درس و ایوان های متعدد که مزین بکاشی کاری است میباشد. در این مدرسه آثار معماری بدیع و کاشی کاری لاجوردی و کتیبه های منظوم بچشم میخورد و در تاریخ ۱۲۴۰ هجری ساخته شده است. در یکی از کتیبه ها ساختمان مدرسه به فخریه نامی نسبت داده شده است.

۱۳- حیاط شاهی مدرسه سهسالار قدیم

این مدرسه از بناهای سال ۱۲۸۳ هجری است که بهمت میرزا محمد خان سهسالار ساخته شده است. مانند دیگر آثار ارزنده و هنری بسبک مخصوص هنرمندان چیره دستی میباشد که نمایشگر سلیقه و ذوق سرشار مبتکران فن معماری و هنر ظریف کاری هنرمندانی بوده و الهام بخش روان حساس و هنرپرور آنان است.

۱۴- مسجد سید عزیزالله

این بنا در بازار چهارسوق واقع است و اصل آن مربوط به زمان فتحعلیشاه قاجار است. این مسجد زیبا شامل سردر و جلوخان و راهرو و صحن و شبستان قدیمی میباشد که بشکل مساجد چهار ایوانی ساخته شده است و با کاشی کاری های هفت رنگ و گره کاری ظریف الوان و شمشه بندی و با نقوش و خطوط هندسی بسیار جالب در شمار زیبا ترین مساجد تهران است و کاشی کاری آن در سال ۱۳۱۰ هجری قمری انجام گرفته است. از آثار تزئینی ارزنده این مسجد طاق بندی و شیشه کاری و کاسه های معلق ظریف کاری سقف سه ایوان و مدخل شبستان قدیمی را میتوان نام برد. گنبد زیبای پیشین این مسجد از بین رفته و مجدداً گنبد خوش طرح دیگری برای آن ساخته اند.

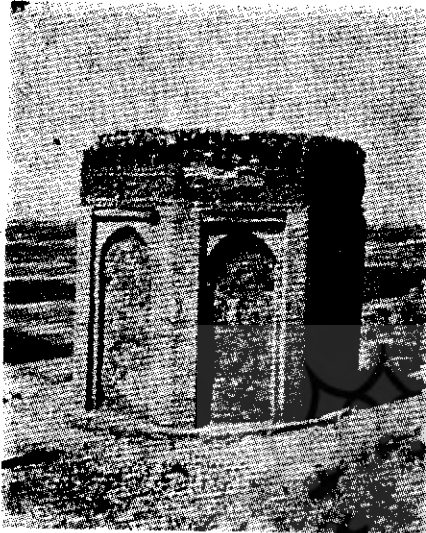
۱۵- مدرسه و مسجد شیخ عبدالحسین واقع در بازار

یکی دیگر از بناهای زیبا و تاریخی تهران این مسجد است که در سال ۱۲۷۰ هجری از محلیک سوم دارائی مرحوم میرزا تقی خان امیر نظام بکوشش شیخ عبدالحسین خاتمه پذیرفته است و تاریخ تعمیر آن بسال ۱۳۶۳ هجری قمری انجام یافته و بسبب این تعمیرات بصورت مساجد تازه ساخت از آب در آمده است ولی شیوه اصلی و آثار تاریخی و هنری آنرا در کمال سلیقه و دقت حفظ نموده اند. از لحاظ هنر کاشی کاری و نقاشی ترسیم سبک دوره های پیشین بخوبی در آن دیده میشود.

۱۶- برج نقاره خانه

بنای برج آجری نقاره خانه که دارای ۸ ترک آجری است از بناهای

دوره سلجوقی میباشد که برفراز کوهی بهمین نام آثار آن باقیمانده است و پس از کاوشهایی که در اطراف بعمل آمده معلوم گشته که مربوط به دوران سلجوقیان میباشد.

برج تقاره خانه

۱۷- بی بی شهربانو

بقعه بی بی شهربانو برفراز صخره ساخته شده. این بنا با دیوار سنگی

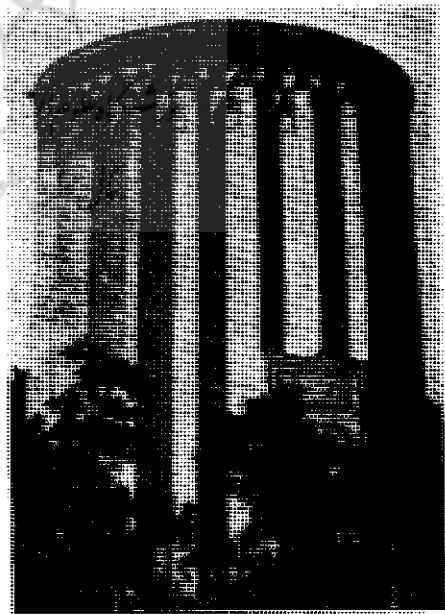

گنبد بقعه
بی بی شهربانو

قدیمی محصور گردیده است. ساختمان آن شامل دو صحن و اطافهای مسکونی و رواق و بناهای دیگر میباشد. حرم این بقعه دارای گنبدی میباشد که از دقت در گوشوارهای طاق حرم قدمت بنا روشن است. ساختمان گنبد با روکش کاشی و مسجد شمال حرا از بناهای دوران قاجار بشمار میرود. این محل را مدفن بی بی شهر بانو دختر یزدگرد ساسانی میدانند. برخی از قسمتهای بنا بدوران آل بویه یعنی قرن چهارم هجری نسبت داده میشود ولی تاریخی بدست نیامده. قدیمی ترین نوشته این مکان کتیبه هائی بخط ثلث برجسته میباشد که به تاریخ ۸۸۸ است. همچنین نسبت کاری بسیار زیبایی در روی در ورودی انجام شده است که تاریخ ۹۶۲ هجری دارد.

۱۸- برج طغرل

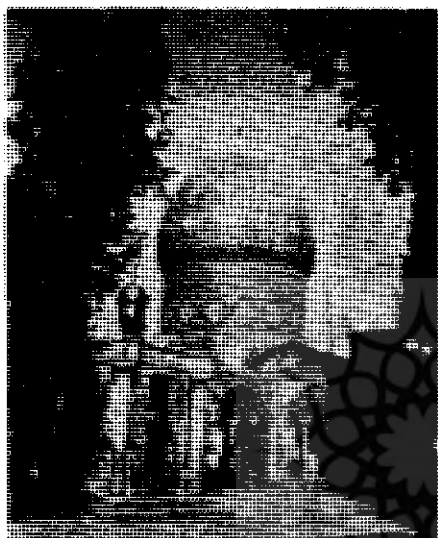
در شهر ری بنای آجری عظیمی است که بلندی آن در حدود بیست متر میباشد. بدنه آن ترك ترك ساخته شده است و مدفن طغرل اول پادشاه سلجوقی میباشد، ولی در سال ۱۳۰۰ تعمیراتی در آن انجام گرفته است که کلیه آثار و علائم تاریخی و معماری دوره سلجوقی آن از بین رفته است.

برج طغرل

۱۹- آرامگاه حضرت عبدالعظیم

مدفن حضرت عبدالعظیم در شهر ری واقع است. حضرت عبدالعظیم از فرزندان حسن بن علی (ع) است که در قرن سوم هجری در ری شهید شده است و در محل کنونی مدفون میباشد. بقعه امامزاده حمزه برادر امام رضا و

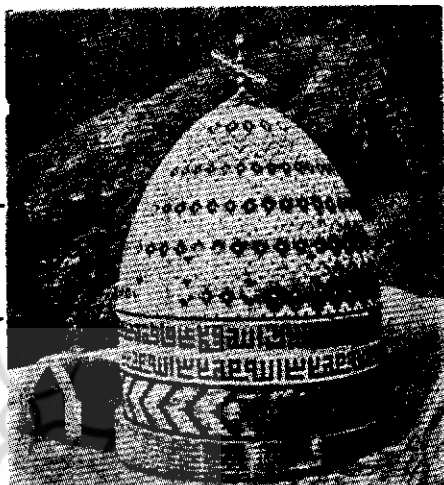
گنبد
امامزاده طاهر

امامزاده طاهر از فرزندان حضرت سجاد در جوار این حضرت میباشد که دارای بناهایی با فن معماری بسیار دقیقی است که از نظر هنر ظریف کاری نیز حائز اهمیت میباشد. ایوان آئینه بلند و چندین صحن و گنبد طلا و دو مناره کاشی کاری و رواق و ضریح و مسجد که با اصول فن معماری سال ۷۲۵ هجری بنا شده از مختصات این مسجد است در این بنا کتیبه های زیادی وجود دارد و نام سازنده آن یحیی بن محمد اصفهانی خوانده میشود و از سال ۸۴۸ شاهکارهایی از منبت کاری بچشم میخورد.

گنبد بنا بدستور مجد الملک رادستانی قمی ساخته شده و بعداً بارو کش طلا پوشیده گردیده است. ایوان و رواق و سر در این بنا از آثار شاه طهماسب اول صفوی است و آئینه کاری و نقاشی و طلاکاری گنبد بنا متعلق به قرن سیزدهم هجری است.

۴۰- تجریش - امامزاده قاسم

در مجاورت کوهستان شمیران بالای قریه ای به همین نام واقع شده است. بنای بقعه برج هشت ضلعی آجری است که دارای صحن و حرم و ایوان و رواق

گنبد کاشیکاری
امامزاده قاسم

و گنبد کاشی کاری می باشد که مرقد آن در سال ۹۳۰ تا ۹۸۴ هجری احتمالاً در زمان پادشاهی شاه طهماسب اول ساخته شده است ولی ضریح چوبی آن بقرن سیزدهم نسبت داده شده است. بنای اصلی بقعه متعلق به قرن دهم هجری است ولی در سال ۱۲۲۴ گنبد آن کاشی کاری شده است.

۴۱- بقعه امامزاده صالح

واقع در بازار تجریش که بنای اصلی آن متعلق به قرن هفتم و هشتم هجری است.

۴۲- نیاوران- کاخ صاحب قرانیه

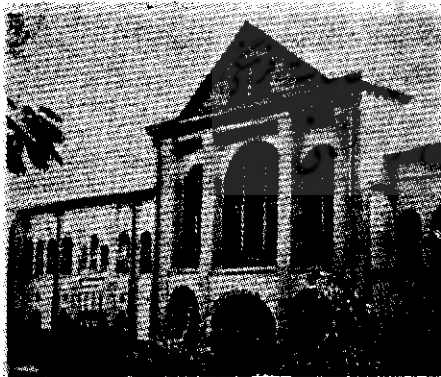
کاخ سلطنتی صاحب قرانیه از بناهای تاریخی قرن سیزدهم هجری است و شامل دو کاخ بزرگ و دو کاخ کوچک می باشد، کاخ بزرگ دارای باغ وسیع و تالار آئینه و چندین ساختمان دوطبقه است که هر کدام از شاهکار فن معماری بشمار میرود.

کاخ کوچک مشتمل بر ۱۵ دستگاہ عمارت و چندین اطاق با مجالس نقاشی

و تصاویر و تابلوهای گرانبها و اشیای نفیس تزئین گردیده است. تالار معروف جهان نما و عمارت خوابگاه در این کاخ قرار دارد.

۴۳- کاخ سلطنتی سلطنت آباد

این کاخ در سال ۱۳۰۵ قمری در جلگه شرقی قریه رستم آباد ساخته شده است و از چهارسو دارای چشم انداز وسیع و دورنمای مناظر شمیرانات میباشد. این کاخ شامل دو طبقه بزرگ و دارای اطاقها و پله ها و راهرو های مزین به گچ بری زیبای عهد قاجار میباشد. گوی زرینی که نشانه کاخ سلطنتی است بر فراز بلندترین نقطه بنا قرار داده شده است، بنای دیگری بصورت کاخ دو طبقه زیبا با برج چهار طبقه نظر هر بیننده ای را بخود جلب میکند. مهمترین تزئینات هنری این تالار کاشی کاری ازاره که از خشت های هفت رنگ ترکیب یافته است میباشد. مجالس و نقوش این کاشی ها عبارتست از تصاویر گوناگونی از نوازندگان و مناظر طبیعی و موضوعات مختلف که هر کدام از مظاهر گوناگون زندگی بحث میکنند، در این آثار هنری استاد سازنده سعی کرده است در اثر خود از عالم تخیل دور شود و همچنین برج کاخ که حاوی تزئینات نقاشی

کاخ
سلطنت آباد

مقرنس کاری و گچ بری است و بخش خارجی این برج که به برج همایونی نامیده شده است مزین به کاشیهای خشتی هفت رنگ است و تصاویر سر بازان دوران پیشین بر روی آن نقش بسته است.

۴۴- کاخ کلاه فرنگی عشرت آباد

این کاخ در زمان ناصرالدین شاه قاجار در خارج شهر سر راه تهران- شمیران در چهار طبقه ساخته شده و امروزه در خیابان شمیران در داخل سربازخانه‌ای قرار دارد که بهمین نام معروف است نقاشیها و مقرنس و کاشی‌های معرق آن از آثار هنری زیبا و ارزنده دوره‌های پیشین بشمار می‌آید. در نظر است که از طرف وزارت فرهنگ و هنر تعمیرات اساسی در آن بعمل آید.

۴۵- قصر قاجار

از بناهای دوره پادشاهی آغا محمدخان قاجار بود که بر بالای تپه‌ای میان تهران و شمیران در مجاورت چهار راه قصر کنونی ساخته شده بود که امروز بجای آن ساختمان نیروی دریائی شاهنشاهی ایران ساخته شده است.

۴۶- قلعه طبرک یا دژ دبرک

قلعه طبرک که امروزه آنرا دبرک هم می‌گویند در نزدیکی کارخانه سیمان

قلعه طبرک
و برج و حصار ری قدیم

واقع شده است. طبرک بر بالای کوهی بهمین نام ساخته شده است. این قلعه از جمله آثار عظیم ری باستان است و تا اواسط قرن ششم هجری بر جای مانده بود تا اینکه در زمان طغرل سلجوقی باهر وی ویران گردید.

در صفحه این کوه نقشی از بهرام گور ساسانی بوده است که بعداً در سال ۱۲۴۶ قمری تصویر شاهنشاه ساسانی را حک نموده و صورتی از فتحعلیشاه قاجار بجای آن تراشیده اند.

۲۸- چشمه علی

دردامنه کوهی که باین اسم معروف است قرار گرفته واز دامنه جنوبی کوه چشمه علی مشرف بباغ صفائیه سفال و آثار تاریخی شش هزار سال پیش بدست آمده است و باروئی که در بالای کوه چشمه علی ساخته شده و هنوز هم قسمتهائی از آن باقیمانده است متعلق بقرن اولیه اسلام است که میرساند کوه چشمه علی بصورت حصار شمالی ری مورد استفاده بوده است و در زمان فتحعلیشاه قاجار نقوشی در کنار چشمه حجاری کرده اند که از آثار هنری و تاریخی جالب توجه میباشد .

علاوه بر این آثار یاد شده تعداد زیادی مسجد و بناهای دیگر تاریخی از قبیل کاخ اشکانیان و چندین بازار و آتشکده زردشتیان و تپه وتل و غیره جزء آثار باارزش تاریخی تهران بشمار میرود که در تهران و اطراف آن از دیر زمان بجای مانده است و سندی چند است که از اوراق زرین تاریخ ایران محسوب میشود . ایرانیان در طول تاریخ درخشان خود همواره در هر یک از شاخه های علوم و هنر پیشرو سایر ملل هم عصر باستانی خود بوده اند و در ایجاد آثار ارزنده از دیگران گوی سبقت ربوده اند و آثار زیبا و جالب تمدن و فرهنگ نیاکان ما که گواهان صادق این مدعا هستند چنان سبب شکفتی خاور شناسان و محققین گردیده که مشتاقانه از اقصی نقاط کیتی برای دیدنی ترین آثار هنری بسوی ایران مهد تمدن جهان روی می آورند .

منابع و مآخذ

استاد پورداود	آناهیتا
حسین کریمان	ری باستان
سید محمد تقی مصطفوی	اماکن باستانی ایران
سازمان فار	راهنمای شهرستانهای ایران
یاقوت حموی	معجم البلدان
حمد الله مستوفی	نزهة القلوب
انجمن آثار ملی	آثار تاریخی ایران
	اسناد و مجلات شهرداری تهران